

החזית המשפחתית: אסטרטגיות תיווך הורי של המדיה בזמן מלחמה

מאיה פפו HIT מכון טכנולוגי חולון Mayapapa159@gmail.com	שחר הררי HIT מכון טכנולוגי חולון Shachar30698@gmail.com	חגית מישר-טל HIT מכון טכנולוגי חולון Hagitmt@hit.ac.il
--	--	--

The Family Frontline: Parental Media Mediation Strategies During Wartime

Maya Papo HIT Holon Institute of Technology Mayapapa159@gmail.com	Shachar Harari HIT Holon Institute of Technology Shachar30698@gmail.com	Hagit Meishar-Tal HIT Holon Institute of Technology Hagitmt@hit.ac.il
--	---	--

Abstract

The "Swords of Iron" war presented Israeli families with new challenges, as parents had to cope with mediating the reality of living in times of war to their children, who were also exposed to it through media channels. The aim of this study was to examine parental mediation strategies for media during wartime, focusing on differences between families exposed to the war in various ways and changes in mediation patterns compared to the pre-war period. This qualitative research employed semi-structured in-depth interviews, analyzed according to three research questions. The interviews included families representing four different groups of war exposure: evacuated families, families within missile range, families where the father served in the reserved duty, and families not directly exposed to the war. Data analysis was conducted using thematic analysis, including coding of the data and identification of significant categories. The findings indicate changes in parental mediation patterns, with an increased tendency to use restrictive and active mediation strategies, and differences between families exposed to the war in various ways. The research highlights the need for a personalized approach for each family and the development of effective intervention programs to maintain children's mental well-being during challenging periods.

Keywords: Parental mediation of media, exposure to war, emotional coping, families in Israel.

תקציר

מלחמת "חרבות ברזל", הציבה את המשפחות הישראליות בפני אתגרים חדשים, כאשר הורים נדרשו להתמודד עם תיווך המציאות המלחמתית לילדיהם אליה נחשפו גם באמצעי התקשורת. מטרת המחקר הייתה לבחון את אסטרטגיות התיווך ההורי למדיה בזמן מלחמה, תוך התמקדות בהבדלים בין משפחות שנחשפו למלחמה בצורות שונות ובשינויים שחלו בדפוסי התיווך בהשוואה לתקופה שקדמה למלחמה. המחקר הינו מחקר איכותני בו התקיימו ראיונות עומק חצי מובנים שנועדו להתאם לשלוש שאלות מחקר. בראיונות השתתפו משפחות המייצגות ארבע קבוצות חשיפה שונות למלחמה: משפחות מפונות, משפחות בטווח ירי טילים, משפחות בהן אב המשפחה שירת במילואים, ומשפחות שלא נחשפו ישירות למלחמה. ניתוח הנתונים נעשה בשיטת הניתוח התמטי וכלל קידוד של הנתונים וזיהוי קטגוריות משמעותיות. הממצאים מצביעים על שינויים בדפוסי התיווך ההורי, עם נטייה מוגברת לשימוש באסטרטגיות של תיווך מגביל ותיווך פעיל, והבדלים בין משפחות שנחשפו למלחמה בצורות שונות. המחקר מעלה את

הצורך בגישה מותאמת אישית לכל משפחה ובפיתוח תוכניות התערבות יעילות לשמירה על רווחתם הנפשית של ילדים בתקופות מאתגרות.

מילות מפתח: תיווך הורי למדיה, חשיפה למלחמה, התמודדות רגשית, משפחות בישראל.

מבוא

מלחמת "חרבות ברזל" שפרצה ב-7 באוקטובר 2023 בישראל, הציבה את החברה הישראלית בפני מציאות חדשה ומורכבת. באחת, מצאו עצמן משפחות רבות מתמודדות עם מצב חירום לאומי, כשברקע מתרחשים אירועים טראומטיים, פינוי אוכלוסייה נרחב, גיוס מילואים מסיבי וירי טילים בלתי פוסק. בתוך כך, נדרשו הורים להתמודד עם אתגר מורכב: כיצד לתווך לילדיהם את המציאות המלחמתית המשתקפת באמצעי התקשורת השונים. חשיפה למידע ותמונות קשות דרך אמצעי התקשורת עלולה להוביל לתגובות רגשיות ופיזיות שונות בקרב ילדים. במציאות מורכבת זו, נושאים ההורים באחריות כבדה להגן על ילדיהם מפני ההשפעות השליליות של החשיפה למדיה, תוך שהם עצמם מתמודדים עם האתגרים שהמלחמה מציבה בפניהם.

מחקר זה מבקש לבחון את אסטרטגיות התיווך ההורי למדיה בעת מלחמה, תוך התמקדות בהבדלים בין משפחות שנחשפו למלחמה בצורות שונות, ובשינוי דפוסי התיווך ההורי למדיה בעקבות פרוץ המלחמה, בהשוואה לתקופה שקדמה לה.

סקירת ספרות

אסטרטגיות תיווך הורי של מדיה

הורים ניצבים בפני אתגר מתמיד בניסיון לווסת את השימוש במדיה בקרב ילדיהם, תוך התמודדות עם השפעות חיוביות ושליליות אפשריות (Denisenkova et al., 2023; Nathanson, 2002). מחקרים קודמים על תיווך מדיה התמקדו בעיקר בטלוויזיה, וזיהו שלוש אסטרטגיות עיקריות: תיווך פעיל, שבו הורים מסבירים או דנים עם ילדיהם בתוכן המדיה; תיווך מגביל, שבו ההורים קובעים כללים לצריכת מדיה; וצפייה משותפת, שבה הורים וילדים צופים יחד ללא דיון או הסברים (Nathanson, 1999; Valkenburg et al., 1999). לאורך השנים, עם התפתחות המדיה, הורחבו אסטרטגיות התיווך ההורי שנחקרו בטלוויזיה גם למשחקי מחשב, אינטרנט וטלפונים חכמים. תיווך פעיל, מגביל ושימוש משותף נמצאו רלוונטיים גם למשחקי וידאו, אך "משחק משותף" היה פחות נפוץ, פרט למשפחות עם ילדים קטנים (Nikken & Jansz, 2006; Schaan & Melzer, 2015). באינטרנט, אסטרטגיות אלו כללו גם "פיקוח", שהיה נפוץ בעיקר לילדים צעירים, בשל החששות מהסכנות המקוונות (Peter & Valkenburg, 2006; Wolak et al., 2007). בטלפונים חכמים, זוהו חמש אסטרטגיות מובילות, כולל "אי-תיווך", שבו הורים נמנעים מלהתערב בשימוש היומיומי של ילדיהם (בנדה ומישר-טל, 2020).

חשיפה של ילדים למדיה בזמן מלחמה

החשיפה לתכנים מלחמתיים דרך המדיה, כמו טלוויזיה, אינטרנט ורשתות חברתיות, משפיעה בצורה ניכרת על התפתחותם הרגשית של ילדים. ילדים שנחשפים לתמונות קשות וחדשות על מלחמות עשויים לפתח תגובות כמו פחד, חרדה ואף תסמינים פוסט-טראומטיים (Macksoud & Aber, 1996; Pe'er & Slone, 2022). ככל שהשימוש בפלטפורמות דיגיטליות גובר, כך עולה גם רמת החשיפה, והילדים נחשפים לתוכן לא מבוקר (Pfefferbaum et al., 2020).

המחקרים מצביעים על כך שתגובות הילדים תלויה בגורמים כמו גילם, רמת החשיפה שלהם למלחמה וחוסנם הרגשי. ילדים צעירים יותר מתקשים לעבד תוכן ויזואלי אלים, בעוד שבני נוער מפתחים תחושות חרדה ודיכאון כתוצאה מהחשיפה (Smith & Moyer-Gusé, 2006). כמובן שהחשיפה הישירה למלחמה משפיעה בעוצמה רבה יותר על הרגשות והחרדות של הילדים בהשוואה לחשיפה עקיפה דרך המדיה (Pfefferbaum et al., 2020). תמיכה רגשית מההורים משפיעה גם היא על אופן ההתמודדות של הילדים עם חששות ודאגות הנובעים מחשיפה לתוכן מלחמתי במדיה. שיחות עם ההורים על נושאים הקשורים למלחמה עשויות להפחית מרמת החרדה ולספק נחמה ורוגע לילדים (Hoffner & Haefner, 1993).

אסטרטגיות תיווך הורי של מדיה בזמן מלחמה

אסטרטגיות תיווך הורי של מדיה בזמן מלחמה ממלאות תפקיד חשוב בוויסות תגובות רגשיות של ילדים לתכנים אלימים. מחקרם של Buijzen ואחרים (2007) הראה כי תיווך פעיל, שבו ההורים מסבירים את התכנים, מסייע בהפחתת רגשות שליליים כמו פחד וחרדה בקרב ילדים צעירים. לעומת זאת, תיווך מגביל נמצא פחות יעיל ולעיתים אף מזיק, מאחר שהוא מתמקד בהגבלות מבלי לספק לילדים את הכלים לעיבוד המידע (Chorpita & Barlow, 1998). ההורים נוטים להשתמש בתיווך מגביל יותר כאשר המשפחה חשופה ישירות למלחמה, בעוד שבמקרים של חשיפה עקיפה ישנה העדפה לתיווך פעיל שמסייע לילדים להבין ולעבד את המידע אליו הם נחשפים (Eltanamy et al., 2019; Lavi et al., 2016).

בנוסף, נמצא כי תחושות ההורים עצמן משפיעות על התגובות הרגשיות של הילדים. כאשר הורים מפגינים מצוקה רגשית, הדבר עלול להגביר את תחושת החרדה של ילדיהם (Hoffner & Haefner, 1993). שילוב של אסטרטגיות תיווך שונות בהתאם לרמת החשיפה ואופי התכנים עשוי להוות גישה יעילה יותר להפחתת הסיכון לתגובות רגשיות קשות בקרב ילדים (Buijzen et al., 2007).

החשיפה למדיה בזמן מלחמה משפיעה באופן משמעותי על בריאותם הנפשית של ילדים. שילוב של אסטרטגיות תיווך הורי מותאמות אישית חיוני להפחתת ההשפעות השליליות של החשיפה, ולשמירה על רווחתם הנפשית של הילדים. המחקר הנוכחי מתמקד בתיווך הורי בזמן מלחמת "חרבות ברזל" ובוחן את ההבדלים בין משפחות שנחשפו למלחמה בצורות שונות.

מתודולוגיה

שאלות המחקר

1. אילו אסטרטגיות תיווך של מדיה מפעילים הורים על ילדיהם בזמן מלחמה?
2. מהם ההבדלים באסטרטגיות התיווך ההורי למדיה בין משפחות שנחשפו למלחמה בצורות שונות?
3. כיצד השתנו דפוסי התיווך ההורי למדיה בעקבות פרוץ המלחמה, בהשוואה לתקופה שקדמה לה?

שיטת המחקר

מחקר זה מתבסס על מתודולוגיית המחקר האיכותני. מורכבות המחקר והרגישות הנדרשת בעיסוק במלחמה, מחייבת גישה מחקרית גמישה ומעמיקה, המאפשרת לכל משתתף במחקר לשתף באופן חופשי אך מונחה את תחושותיו ודעותיו.

משתתפי המחקר

אוכלוסיית המחקר כללה 20 משתתפים שמשפחתם נחשפה למלחמה בצורות שונות: משפחות שפנו מביתהן, משפחות שמתגוררות בטווח ירי טילים, משפחות בהן אב המשפחה שירת במילואים במהלך המלחמה וכאלה שלא נחשפו למלחמה בצורה ישירה. מכל צורת חשיפה למלחמה, נבחרו 5 משתתפים. המחקר עסק בילדים בגילאי יסודי בלבד (כיתות א'-ו'), לאור ממצאי מחקרי עבר שזיהו פער בהשפעת התיווך ההורי בין ילדים בגילאי יסודי לבני נוער.

תהליך איסוף הנתונים וכלי המחקר

המחקר מתבסס על ראיונות עומק חצי מובנים, שנערכו פנים אל פנים או באופן מקוון. מבנה הראיונות היה גמיש, מבוסס על שאלות מוכנות מראש, אך עם אפשרות להתאמה ולהעמקה בנושאים שעלו במהלך השיחה. שאלות הראיון, שאושרו על ידי ועדת אתיקה, כללו שאלות דמוגרפיות ושאלות מקיפות בנושא המחקר. המשתתפים גויסו בהתאם לקריטריונים שהוגדרו מראש: הורים לילדים בגיל בית ספר יסודי, עם רמות חשיפה שונות למלחמה. הגיוס נעשה דרך מגוון פלטפורמות דיגיטליות ורשתות חברתיות, כולל קבוצות פייסבוק, קבוצות וואטסאפ, פרסום באינסטגרם, וכן בין מכרים. הראיונות הוקלטו ותומללו, כאשר לצורך התמלול נעשה שימוש בכלי בינה מלאכותית על בסיס הסכמה מדעת.

ניתוח הנתונים

ניתוח הנתונים במחקר התבצע באמצעות שיטת הניתוח התמטי האיכותני, המתמקדת בזיהוי מוטיבים ודפוסים מרכזיים בנתונים. התהליך כלל קידוד ראשוני וממוקד, איתור מוטיבים, חלוקה לתמות וקטגוריות, פירוש הממצאים ביחס למטרות המחקר ושאלות המחקר, וכתיבת דו"ח ניתוח נתונים. הניתוח התבצע בשני שלבים : ראשית, ניתוח דדוקטיבי המבוסס על אסטרטגיות תיווך הורי ידועות ומידת השפעת המלחמה על המשפחות. לאחר מכן, ניתוח תמטי אינדוקטיבי הכולל זיהוי ציטוטים חוזרים, ארגונים לקטגוריות ותמות, ניתוח תיאורטי, וכימות שכיחויות. מאפייני המרואיינים מאורגנים בטבלה 1.

טבלה 1. נתונים דמוגרפיים על משתתפי המחקר

אופן החשיפה למלחמת חרבות ברזל	ראיון	מגדר	גיל	אזור מגורים (לפני פרוץ המלחמה)	מספר ילדים ביסודי והכיתות בהם לומדים	השכלה	מכשירי המדיה בבית			
							טלפון	טאבלט	מחשבים	טלוויזיות
משפחות שפנו מביתהן בעקבות המלחמה	1	נקבה	35	אצבע הגליל	2 : א', ג'	תואר שני	3	1	3	2
	2	נקבה	33	גליל מערבי	1 : ב'	תואר ראשון	4	3	1	4
	3	זכר	38	עוטף עזה	2 : ד', ו'	תיכונת	4	2	4	3
	4	נקבה	44	גליל מערבי	2 : ד'	תואר שני	6	5	4	4
	5	זכר	52	עוטף עזה	2 : ג', ו'	תואר ראשון	4	3	4	1
משפחות בהן אחד ההורים שירת במילואים	6	נקבה	37	גוש דן	1 : ב'	תואר שני	2	1	1	1
	7	נקבה	45	גוש דן	1 : ג'	תואר שני	3	1	2	2
	8	נקבה	31	השפלה	2 : א', ד'	תיכונת	3	1	0	3
	9	נקבה	44	השפלה	2 : א', ו'	תואר ראשון	5	0	5	4
	10	נקבה	45	מרכז	2 : ב', ה'	תואר ראשון	4	1	4	4
משפחות שמתגוררות בטווח ירי טילים	11	נקבה	45	גוש דן	1 : ו'	תואר ראשון	4	0	4	1
	12	נקבה	47	השרון	2 : ג', ו'	תואר שני	5	1	4	3
	13	נקבה	42	השפלה	2 : ד', ו'	תיכונת	6	0	4	5
	14	נקבה	41	השפלה	2 : ד', ו'	תואר ראשון	4	1	1	1
	15	זכר	47	גוש דן	1 : ד'	תואר שני	5	1	5	0
משפחות שלא הושפעו מהמלחמה בצורה ישירה	16	נקבה	46	מרכז	2 : א', ה'	תואר ראשון	5	0	4	1
	17	נקבה	40	השרון	1 : ג'	תואר ראשון	4	2	3	2
	18	נקבה	45	מרכז	1 : ו'	תואר ראשון	5	2	4	2
	19	נקבה	37	מרכז	1 : ד'	תואר ראשון	3	1	2	2
	20	נקבה	42	השרון	2 : ג', ו'	תיכונת	4	3	4	4

ממצאים

אסטרטגיות תיווך המדיה שמפעילים הורים על ילדיהם בזמן מלחמה

שאלת המחקר הראשונה התמקדה בזיהוי וניתוח האסטרטגיות השונות בהן משתמשים ההורים כדי לנהל את צריכת המדיה של ילדיהם בתקופה מאתגרת זו, ללא הבחנה בין אופן החשיפה של המשפחות למלחמה. האחוזים מייצגים את מספר משתתפי המחקר שציינו אסטרטגיה או תמה בראיון, מתוך כלל משתתפי המחקר בקבוצה הרלוונטית לפי שאלת המחקר (משתתפים שציינו יותר מאסטרטגיה אחת, נספרו במספר קטגוריות). הממצאים מוצגים בטבלה 2.

טבלה 2. אסטרטגיות תיווך המדיה והשיטות שמפעילים הורים על ילדיהם בזמן מלחמה

אסטרטגיית התיווך ההורי	אחוז ההורים שדיווחו על האסטרטגיה	שיטות למימוש האסטרטגיה	אחוז ההורים שציינו שימוש בשיטה (מבין אלו שדיווחו על האסטרטגיה)	ציטוט מדגים
תיווך מגביל	90%	שליטה בתוכן או בסוג המדיה	100%	החשיפה שלהם היא פחות חדשות, יותר בטיקטוק ... אני ממש הקפדתי כל הזמן לסגור להם את זה ולראות שבאמת הם לא רואים תכנים של הסרטונים שהופצו שם, שבאמת לא יראו את מה שאנחנו נחשפנו לצערי בתור בוגרים וראינו (ר. 13).
		הגבלת זמן שימוש או צפייה	33.33%	אנחנו כן התחלנו להגביל להם את זמן המסך כי הם התחילו לשחק כל מיני משחקים המון שעות וזה על חשבון דברים אחרים, אז הגבלנו להם את המסך פשוט, ... יש להם הגבלה של שלוש שעות להיות נגיד בכל מיני אפליקציות ולא מעבר לזה במהלך היום (ר. 12).
		הפעלת תוכנות בקרת הורים	22.22%	יש לנו גם אפליקציות מעקב לשניהם, זאת אומרת נגיד הם לא יכולים להוריד תכנים בלי אישור שלנו למכשירים שלהם, הכל צריך לעבור דרכנו וכל תוכן אנחנו בודקים שהוא מותאם לגיל, שאין תכנים סמויים, שאין פרסומות, שאין דברים שיכולים להיות קשורים לגורמים עוינים או לדברים שלא מתאימים לקבוצת הגיל שלהם (ר. 10).
תיווך פעיל	85%	שיח על תוכן	100%	אני תמיד אומרת לו, שאם הוא ראה משהו, שאם משהו הטריד אותו, שיבוא ויספר ... הוא כמובן מעודכן כאילו ברמה המילולית, אנחנו מספרים, אנחנו מדברים,

אסטרטגיית התיווך ההורי	אחוז ההורים שדיווחו על האסטרטגיה	שיטות למימוש האסטרטגיה	אחוז ההורים שצינו שימוש בשיטה (מבין אלו שדיווחו על האסטרטגיה)	ציטוט מדגים
				האחים שלו מספרים, זה לא שהוא מנותק, אבל אנחנו מנסים לעשות את זה בצורה שהיא תהיה מתווכת דרכנו ולא אופן ישיר... שאם יש משהו שהוא שמע שמעניין אותו שזה, שיבוא וישאל אותי ולא יפתח סרטונים, לתת ביטחון (ר. 18).
		הכוונה לתוכן חינוכי	11.76%	יותר התמקדתי בכיפת ברזל, וכאילו ראינו סרטונים של "טילי הטיל", והסברנו להם איך כיפת ברזל עובדת, ואיזה יופי, ואיך היא שומרת עלינו (ר. 7).
צפייה משותפת	20%	צפייה משותפת בחדשות	100%	במהלך המלחמה, הילדים שלי כן נחשפו גם ברמה של חדשות, ברמה של כל הזמן, הם היו בעצמם פותחים את החדשות והיינו רואים יחד. היה נגיד אזעקות אז היינו ניגשים לחדר ובמהלך האזעקה היינו פותחים את החדשות כדי לראות באמת איפה יש, מה הולך, לשמוע מה קרה, אם קרה משהו, להיות יותר מעודכנים... (ר. 13).
אי תיווך	35%	-	-	הכול היה חשוף. כאילו כולנו ישבנו מול החדשות... הגדולה שלי הייתה כל היום מול החדשות. לה זה היה נכון לה להיחשף ואין לה פחדים אז נתתי לזה יד (ראיון 8).

הממצאים מראים שההורים השתמשו בעיקר בתיווך מגביל ותיווך פעיל. תיווך מגביל שימש בעיקר כדי למנוע מילדיהם חשיפה לתכנים מלחמתיים קשים. במסגרת אסטרטגיה זו, ההורים הגבילו את הזמן שהילדים מבליים מול המדיה, או מנעו מהם גישה לתכנים מסוימים, מתוך רצון להגן עליהם מהשפעות רגשיות שליליות. תיווך פעיל, שבו ההורים הסבירו לילדים את המתרחש וסייעו להם לעבד את המידע, שימש את ההורים במתן תחושת ביטחון וודאות לילדיהם, תוך ניסיון לצמצם את תחושת החרדה והפחד. צפייה משותפת הייתה נדירה יחסית, וההורים בחרו בה בעיקר במצבים בהם חשבו שנוכחותם לצד הילדים בזמן הצפייה תסייע להוריד את רמת החרדה או בשל הנסיבות. חוסר תיווך, שבו ההורים לא התערבו כלל בצריכת המדיה של ילדיהם, נצפה במקרים מועטים בלבד, כאשר ההורים האמינו שהילדים יכולים להתמודד עם התכנים בעצמם או שהאמינו כי התכנים אינם משפיעים עליהם לרעה.

ההבדלים באסטרטגיות התיווך ההורי למדיה בין משפחות שנחשפו למלחמה בצורות שונות

שאלת המחקר השנייה עסקה בהבדלים בין קבוצות המשפחות השונות בהפעלת אסטרטגיות תיווך הורי למדיה. טבלה 3 מציגה את ההבדלים בין הקבוצות.

טבלה 3. השוואת אסטרטגיות תיווך המדיה בין משפחות שנחשפו למלחמה בצורות שונות

אופן חשיפת המשפחה למלחמה	תיווך מגביל	תיווך פעיל	צפייה משותפת	אי תיווך
משפחות שפנו מבתיהן בעקבות המלחמה	100%	80%	0%	40%
משפחות בהן אחד ההורים שירת במילואים	80%	100%	0%	20%
משפחות שמתגוררות בטווח ירי טילים	100%	60%	60%	20%
משפחות שלא נחשפו למלחמה בצורה ישירה	80%	100%	20%	60%

הממצאים מצביעים על כך שהורים ממשפחות שפנו מבתיהן ומשפחות המתגוררות בטווח ירי הטילים נטו להשתמש בתיווך מגביל בשכיחות גבוהה יותר, במטרה להרחיק את ילדיהם מתכנים מלחמתיים. בקרב משפחות בהן אב המשפחה שירת במילואים, נצפה שימוש מוגבר בתיווך פעיל, שבו ההורים הסבירו את המצב לילדיהם, מתוך רצון לסייע להם להבין את המציאות המשתנה. משפחות שלא הושפעו בצורה ישירה מהמלחמה, נטו יותר לנקוט באסטרטגיה של חוסר תיווך, בשילוב עם שאר אסטרטגיות התיווך.

שינויים שחלו בדפוסי התיווך ההורי למדיה בעקבות פרוץ המלחמה, בהשוואה לתקופה שקדמה לה

שאלת המחקר השלישית בחנה את השינויים בדפוסי התיווך ההורי למדיה בעקבות פרוץ המלחמה, בהשוואה לתקופה שקדמה לה. טבלה 4 מציגה את השינויים שחלו בשכיחות השימוש בכל אסטרטגיית תיווך ביחס למשפחות שנחשפו למלחמה בצורות שונות.

טבלה 4. שינויים שחלו בדפוסי התיווך במשפחות שנחשפו למלחמה בצורות שונות לאחר פריצתה

אופן חשיפת המשפחה למלחמה	תיווך מגביל		תיווך פעיל		צפייה משותפת		אי תיווך	
	לפני המלחמה	במהלך המלחמה	לפני המלחמה	במהלך המלחמה	לפני המלחמה	במהלך המלחמה	לפני המלחמה	במהלך המלחמה
משפחות שפנו מבתיהן בעקבות המלחמה	80%	100%	40%	80%	0%	0%	40%	40%
משפחות בהן אחד ההורים שירת במילואים	80%	80%	40%	100%	20%	0%	20%	20%
משפחות שמתגוררות בטווח ירי טילים	80%	100%	40%	60%	20%	60%	60%	20%
משפחות שלא נחשפו למלחמה בצורה ישירה	80%	80%	20%	100%	0%	20%	40%	60%

המלחמה גרמה לשינויים משמעותיים בדפוסי התיווך ההורי של המדיה. הורים רבים דיווחו על עלייה בשימוש בתיווך מגביל, שבו הם ניסו להרחיק את ילדיהם מתכנים קשים ומפחידים שנמצאו בתקשורת ובמדיה הדיגיטלית. "הפסקנו את כל החשיפה לחדשות כי זה פשוט היה יותר מדי בשבילם", אמר אחד ההורים. ההורים השתמשו בהגבלות על השימוש במסכים כדי להפחית את ההשפעה הרגשית השלילית של המלחמה על ילדיהם.

בנוסף, הורים החלו להשתמש יותר בתיווך פעיל, שבו הם הסבירו לילדיהם את המצב והחדשות בצורה מבוקרת. תיווך פעיל זה נועד לסייע לילדים להבין את המצב המורכב ולהתמודד עם החרדות שנגרמות מהחשיפה לתכנים מלחמתיים. "ישבנו והסברנו להם את המצב, כדי שלא יפחדו ממה שהם רואים ושומעים", העיד אחד המשתתפים. תיווך זה היה נפוץ במיוחד במשפחות שבהן אחד ההורים שירת במילואים, וההורים ניסו להסביר לילדים את היעדרות האב בצורה שתהיה מותאמת לגילם.

הירידה בשימוש באי-תיווך ניכרה גם היא, כאשר הורים חשו צורך להתערב באופן פעיל בצריכת המדיה של ילדיהם, מתוך הבנה שהילדים זקוקים להסבר ולכוונה. "הרגשתי שאני לא יכולה פשוט להניח להם לראות לבד, הם צריכים הכוונה", שיתפה אחת האימהות. באופן כללי, הורים רבים דיווחו על מעבר לאסטרטגיות תיווך מגבילות ופעילות כאמצעי להתמודד עם ההשפעות הרגשיות של המלחמה על ילדיהם.

דיון ומסקנות

מטרת המחקר הייתה לבחון את אסטרטגיות התיווך של המדיה על ידי הורים בזמן המלחמה, הבדלים בין משפחות שנחשפו למלחמה בצורות שונות, ושינויים בדפוסי התיווך בעקבות פרוץ המלחמה.

ממצאי המחקר מצביעים על כך שבזמן מלחמה, הורים משתמשים במגוון אסטרטגיות תיווך למדיה, כאשר התיווך המגביל והתיווך הפעיל הם הדומיננטיים ביותר. ממצאים אלו תואמים את הספרות המחקרית, המדגישה את חשיבות התיווך ההורי בעיצוב תגובות הילדים לתכני מדיה בזמן מלחמה (Buijzen et al., 2007). התיווך המגביל, שהתבטא בעיקר בשליטה על סוג התוכן והמדיה, הגבלת זמן השימוש, ושימוש בתוכנות בקרת הורים, משקף את המאמץ המכוון של ההורים להגן על ילדיהם מפני תכנים מטרידים או מפחידים הקשורים למלחמה. ממצא זה מתיישב עם מחקרים של אלטנמלי ואחרים (Eltanamy et al. 2019), המצביע על כך שבמצבי סיכון גבוה, הורים נוטים להשתמש יותר בתיווך מגביל.

התיווך הפעיל, שכלל בעיקר שיחות עם הילדים על התכנים אליהם נחשפו, מתן הסברים, והכוונה לתכנים חינוכיים, מדגיש את הצורך של ההורים לתווך את המצב המלחמתי לילדיהם ולספק תמיכה רגשית. ממצא זה תואם את מחקרים של בויג'יזן ואחרים (Buijzen et al., 2007), שמצא כי תיווך פעיל מחליש את הקשר בין חשיפה לאירועים אלימים בחדשות ופיתוח רגשות שליליים, במיוחד בקרב ילדים צעירים.

לעומת אסטרטגיות אלו, הצפייה המשותפת והיעדר התיווך היו נפוצים פחות (20%-35% בהתאמה). ייתכן שהשימוש המופחת בצפייה משותפת במחקר הנוכחי נובע מרצון של ההורים להגן על ילדיהם מחשיפה ישירה לתכנים קשים, או מקושי לוגיסטי לצפות יחד בתקופה של שינויים והתערעור השגרה. השיעור הגבוה יחסית של היעדר תיווך (35%) מעלה שאלות לגבי חשיבות לכוונה. ייתכן שזה נובע מהעומס הרגשי והתפעולי על ההורים בזמן מלחמה, או מתחושת ביטחון מסוימת לגבי יכולת הילדים להתמודד עם המידע באופן עצמאי. מחקר עתידי יכול לבחון לעומק את הגורמים המשפיעים על בחירת ההורים באסטרטגיות אלו בזמן מלחמה, ואת השפעתן על רווחת הילדים.

חשוב לציין כי ממצאי המחקר מראים שרוב ההורים משלבים בין אסטרטגיות תיווך שונות. עובדה זו תואמת מסקנות ממחקרים קודמים, שמצאו כי שילוב אסטרטגיות תיווך הורי עדיף ביעילותו על שימוש באסטרטגיה אחת באופן עקבי, ואף יכול להפחית את הסיכוי לתגובות רגשיות או פוסט טראומטיות (James et al., 2017; Kur, 2020).

המחקר חשף הבדלים משמעותיים באסטרטגיות התיווך בין משפחות שנחשפו למלחמה בצורות שונות. משפחות שפנו מביתהן ואלו שמתגוררות בטווח ירי טילים הציגו את השימוש הנרחב ביותר בתיווך מגביל, תואם לממצאים קודמים על שימוש מוגבר בתיווך מגביל במצבי סיכון גבוה (Buijzen et al., 2007; Eltanamy et al., 2019).

המשפחות שפנו מביתהן ואלו שמתגוררות בטווח ירי טילים הראו רמות משתנות של תיווך פעיל (80% ו-60% בהתאמה). ממצאים אלו מעידים על כך שמשפחות אלו שנחשפו למלחמה בצורה הישירה ביותר, חשו בצורך לתווך את המלחמה על ידי קיום שיח עם ילדיהם ומענה על שאלותיהם. יחד עם זאת, ציינו קשיים בתיווך המדיה הנצרכת בצורה פעילה עקב מעמסה רגשית ופיזית שנבעה מהפינוי או מהסכנה אליה נקלעו והרצון להגן ולשמור על הביטחון המשפחתי.

במשפחות בהן אב המשפחה שירת במילואים ובמשפחות שלא נחשפו למלחמה בצורה ישירה, נמצא שימוש גבוה בתיווך פעיל (100%) ומעט נמוך יותר בתיווך מגביל (80%). ממצא זה תואם חלקית את הספרות הקיימת ומדגיש את חשיבות התמיכה הרגשית והשיחות עם ההורים בזמן מלחמה (Hoffner & Haefner, 1993; Lavi et al., 2016).

ממצאים אלו מראים את הפער באסטרטגיות התיווך בין משפחות שנחשפו למלחמה בצורה ישירה (משפחות המפונים ואלו שמתגוררות בטווח ירי טילים) לבין אלו שנחשפו אליה בצורה עקיפה (שירות מילואים של אב המשפחה או כאלה שלא נחשפו באופן ישיר). פער זה מתכתב עם ממצאים ממחקרים קודמים שמדגישים את אופי והיקף החשיפה למלחמה כגורם משמעותי בבחירת אסטרטגיית התיווך (Buijzen et al., 2007; Eltanamly et al., 2019; Lavi et al., 2016).

משפחות שמתגוררות בטווח ירי טילים, הציגו את השימוש הגבוה ביותר בצפייה משותפת (60%). הצורך של ההורים להיות מעודכנים באירועי המלחמה בחדשות באופן עקבי, לצד הרצון להגן על הילדים, יוצר דפוס תיווך מורכב שלא תועד בצורה מפורשת במחקרים קודמים.

בנושא אי התיווך, הנתונים משתנים בין המשפחות השונות אך אחוזי השימוש באסטרטגיה זו יחסית נמוכים (0-60%). השוני בין המשפחות ב"אי התיווך" נבע בכל משפחה מצרכים אחרים אך היה מכנה משותף בסיסי. ההורים היו עסוקים בהתמודדות עם השינויים שנבעו מהמלחמה ובהשגת תחושת ביטחון למשפחה והיו צריכים למצוא תעסוקה לילדים.

בנוסף, ממצאי המחקר מצביעים על שינויים משמעותיים בדפוסי התיווך ההורי בעקבות המלחמה, בעיקר בהתאם לדרגת החשיפה של המשפחות למלחמה.

התיווך המגביל היה דומיננטי גם לפני המלחמה, אך במהלך המלחמה נרשמה עלייה במשפחות שנחשפו ישירות לסכנה (פינוי או ירי טילים), בעוד שבמשפחות שנחשפו בעקיפין לא נרשם שינוי מהותי. ההורים הביעו חשש גדול מהחשיפה לתכנים קשים בחדשות, ממצא שבא בהלימה עם ממצאי מחקרים קודמים שהראו כי ככל שההורים מעריכים את המדיה כמסוכנת יותר עבור ילדיהם, כך הם נוטים להשתמש באסטרטגיות מגבילות יותר (טוטיאן ואחרים, 2021; Livingstone et al., 2017). חלק מההורים אף הגמישו את ההגבלות, בעיקר בנוגע לזמן המסך, בשל הצורך בתעסוקה לילדים, דבר המצביע על גמישות נדרשת בזמני משבר.

כמו כן, נרשמה עלייה משמעותית בתיווך הפעיל בכל המשפחות במהלך המלחמה, ממצא שתואם לממצאים קודמים (Eltanamly et al., 2019). חשיבותו של התיווך הפעיל בניהול תגובות רגשיות של ילדים לתכני מדיה אלימים מודגשת במחקר זה, בהתאם לממצאים של בויג'יזן ואחרים (Buijzen et al., 2007). עם זאת, המחקר מעלה שאלות לגבי היעילות המדויקת של תיווך זה בהפחתת מתח פוסט-טראומטי באופן ספציפי, כפי שעולה ממחקרים של קלימנס ואחרים (Kleemans et al., 2019), למרות תרומתו להפחתת מצוקה כללית.

השימוש בצפייה משותפת השתנה בין משפחות, עם עלייה משמעותית במשפחות שנחשפו ישירות למלחמה. ההורים ניסו לשמור על נוכחות לצד ילדיהם בעת צפייה בחדשות (Nathanson, 2002). תמיכה הורית במהלך צפייה בתוכן מלחמתי הודגשה כחשובה במיוחד במצבים של סכנה ישירה (Hoffner & Haefner, 1993).

המחקר מצביע על שינויים בדפוסי הצפייה המשותפת במהלך המלחמה, בעיקר בקרב משפחות שנחשפו ישירות לסכנה. ממצא זה מדגיש את חשיבות הנוכחות והתמיכה ההורית בעת חשיפת הילדים לתוכן מלחמתי, במיוחד במצבי סכנה ישירה (Hoffner & Haefner, 1993). הצפייה המשותפת התמקדה בעיקר בחדשות, דבר שתואם את הספרות המחקרית על חשיבות התיווך ההורי במצבי חשיפה לתכנים מורכבים (Buijzen et al., 2007). עם זאת, נדרשת בחינה נוספת של ההשפעה האפשרית של צפייה כזו, שכן היא עלולה לגרום לילדים לפרש את המידע כבעל אישור מההורים, כפי שנמצא בעבר, ולכן יש לשלב צפייה משותפת עם אסטרטגיות תיווך אחרות (Nathanson, 2002).

הממצאים על "אי תיווך" מראים שינויים מתונים בין המשפחות. בחירת ההורים באי-תיווך בזמן מלחמה מאתגרת את התפיסה שתיווך הורי הכרחי במשברים, כפי שמצוין גם במחקרם של בנדה ומישר-טל (בנדה ומישר-טל, 2020). ממצא זה מדגיש את הצורך להבין טוב יותר מתי אי-תיווך עשוי להיות מתאים, במיוחד בזמני משבר.

סיכום

מחקר זה שופך אור על מורכבות התיווך ההורי למדיה בזמן מלחמה ומדגיש את הצורך בהתאמת אסטרטגיות התיווך לנסיבות הייחודיות של כל משפחה. הממצאים מצביעים על חשיבות הגמישות והרגישות בתיווך ההורי, תוך התחשבות ברמת החשיפה למלחמה ובצרכים המשתנים של הילדים.

"מלחמת חרבות ברזל" הציבה אתגרים חדשים למשפחות בישראל, שחייבו את ההורים להגן על ילדיהם מפני חשיפה לתכנים קשים במדיה תוך שמירה על שגרה. ממצאי המחקר הנוכחי, שבוצע בזמן המלחמה,

מדגישים את הצורך בהתאמה של אסטרטגיות התיווך לרמת החשיפה של כל משפחה, ומדגישים את חשיבות התמיכה ומתן הכלים להורים במצבי לחץ. אסטרטגיות התיווך שדווחו כאן דורשות בחינה מעמיקה יותר במחקר עתידי על מנת להבין את יעילותן ארוכת הטווח. כמו כן, יש לפתח כלים יישומיים להורים לתיווך אפקטיבי של תכני מדיה בזמן מלחמה, עם דגש על גיל הילדים ומידת החשיפה שלהם למלחמה. המחקר הנוכחי בוצע בקנה מידה קטן יחסית על 20 משפחות, ויש להרחיבו כדי לדייק את המסקנות ולבחון את מובהקות ההבדלים שלא ניתן היה לבחון בשל גודל המדגם. מחקר זה מהווה נקודת מוצא חשובה להמשך חקירה בתחום ולפיתוח כלים ותוכניות תמיכה ממוקדות עבור משפחות המתמודדות עם מצבי חירום. בעתיד, יהיה חשוב להמשיך ולבחון כיצד ניתן לשפר את יכולות התיווך של הורים ולחזק את החוסן המשפחתי בפני אתגרי המדיה בעתות משבר.

מקורות

- בנדה, ע' ומישר-טל, ח' (2020). אסטרטגיות תיווך של הורים את שימוש ילדיהם בטלפונים סלולריים. **ספר הכנס החמש עשרה לחקר חדשנות וטכנולוגית למידה ע"ש צ"י: האדם הלומד בעידן הטכנולוגי** (עמ' 63-73).
- טוטיאן, ר', קלמן-הלוי, מ' ופלד, י' (2021). מה אעדיף – תיווך פעיל, ניטור טכנולוגי או תיווך מגביל? **ספר הכנס השש עשרה לחקר חדשנות וטכנולוגית למידה ע"ש צ"י: האדם הלומד בעידן הטכנולוגי** (עמ' 195-199).
- Buijzen, M., Walma van der Molen, J. H., & Sondij, P. (2007). Parental mediation of children's emotional responses to a violent news event. *Communication Research*, 34(2), 212-230. <https://doi.org/10.1177/009365020629807>
- Chorpita, B. F., Albano, A. M., & Barlow, D. H. (1998). The structure of negative emotions in a clinical sample of children and adolescents. *Journal of abnormal psychology*, 107(1), 74. <https://doi.org/10.1037/0021843X.107.1.74>
- Denisenkova, N. S., Taruntaev, P. I., & Fedorov, V. V. (2023). Adaptation of the Questionnaire Parental Mediation Of Children's Media Activity by G. Nimrod, D. Lemish, N. Elias on a Russian Sample of Parents of Older Preschoolers. *Психолого-педагогические исследования Psychological-Educational Studies*, 15(3), 96-114. <https://doi.org/10.17759/psyedu>
- Eltanamy, H., Leijten, P., Jak, S., & Overbeek, G. (2021). Parenting in Times of War: A Meta- Analysis and Qualitative Synthesis of War Exposure, Parenting, and Child Adjustment. *Trauma Violence Abuse*, 22(1), 147-160. <https://doi.org/10.1177/1524838019833001>
- Hoffner, C., & Haefner, M. J. (1993). Children's strategies for coping with news coverage of the Gulf War. *Communication Research Reports*, 10(2), 171-180. <https://doi.org/10.1080/08824099309359930>
- James, P. A., & Kur, J. T. (2020). Parental Mediation of Childrens Risky Experiences With Digital Media. *The Journal of Society and Media*, 4(2), 298-318. <https://doi.org/10.26740/jsm.v4n2.p298-318>
- Jiow, H. J., Lim, S. S., & Lin, J. (2017). Level up! Refreshing parental mediation theory for our digital media landscape. *Communication Theory*, 27(3), 309-328. <https://doi.org/10.1111/comt.12109>
- Kleemans, M., Dohmen, R., Schlindwein, L. F., Tamboer, S. L., de Leeuw, R. N., & Buijzen, M. (2019). Children's cognitive responses to constructive television news. *Journalism*, 20(4), 568-582. <https://doi.org/10.1177/1464884918770540>
- Lavi, T., Itzhaky, L., Menachem, M., & Solomon, Z. (2016). Adolescents on the front line: Exposure to shelling via television and the parental role. *Psychiatry*, 79(1), 85-94. <https://doi.org/10.1080/00332747.2015.1084471>
- Livingstone, S., Ólafsson, K., Helsper, E. J., Lupiáñez-Villanueva, F., Veltri, G. A., & Folkvord, F. (2017). Maximizing opportunities and minimizing risks for children online: The role of digital skills in emerging strategies of parental mediation. *Journal of communication*, 67(1), 82-105. <https://doi.org/10.1111/jcom.12277>
- Macksoud, M. S., & Aber, J. L. (1996). The war experiences and psychosocial development of children in Lebanon. *Child development*, 67(1), 70-88. <https://doi.org/10.2307/1131687>

- Nathanson, A. I. (1999). Identifying and explaining the relationship between parental mediation and children's aggression. *Communication research*, 26(2), 124-143.
<https://doi.org/10.1177/009365099026002002>
- Nathanson, A. I. (2001). Parent and child perspectives on the presence and meaning of parental television mediation. *Journal of broadcasting & electronic media*, 45(2), 201-202.
[10.1207/s15506878jobem4502_1](https://doi.org/10.1207/s15506878jobem4502_1)
- Nathanson, A. I. (2002). The unintended effects of parental mediation of television on adolescents. *Media Psychology*, 4(3), 207-230. http://dx.doi.org/10.1207/S1532785XMEP0403_01
- Nikken, P., & Jansz, J. (2006). Parental mediation of children's videogame playing: A comparison of the reports by parents and children. *Learning, media and technology*, 31(2), 181-202.
<https://doi.org/10.1080/17439880600756803>
- Nikken, P., & Jansz, J. (2013). Developing scales to measure parental mediation of young children's internet use. *Learning, Media and technology*, 39(2), 250-266.
<https://doi.org/10.1080/17439884.2013.782038>
- Peter, J., & Valkenburg, P. M. (2006). Adolescents' internet use: Testing the "disappearing digital divide" versus the "emerging digital differentiation" approach. *Poetics*, 34(4-5), 293-305.
<https://doi.org/10.1016/j.poetic.2006.05.005>
- Pfefferbaum, B., Tucker, P., Newman, E., Nelson, S. D., Nitiéma, P., & Pfefferbaum, R. L. (2019). Terrorism media effects in youth exposed to chronic threat and conflict in Israel. *Current psychiatry reports*, 21(28), 1-7. <https://link.springer.com/article/10.1007/s11920-019-1005-4>
- Pfefferbaum, B., Tucker, P., Varma, V., Varma, Y., Nitiéma, P., & Newman, E. (2020). Children's reactions to media coverage of war. *Current Psychiatry Reports*, 22(42), 1-4.
<https://doi.org/10.1007/s11920-020-01165-0>
- Schaan, V. K., & Melzer, A. (2015). Parental mediation of children's television and video game use in Germany: Active and embedded in family processes. *Journal of Children and Media*, 9(1), 58-76.
<http://dx.doi.org/10.1080/17482798.2015.997108>
- Smith, S. L., & Moyer-Gusé, E. (2006). Children and the war on Iraq: Developmental differences in fear responses to television news coverage. *Media Psychology*, 8(3), 213-237.
https://doi.org/10.1207/s1532785xmep0803_2
- Valkenburg, P. M., Krcmar, M., Peeters, A. L., & Marseille, N. M. (1999). Developing a scale to assess three styles of television mediation: "Instructive mediation", "restrictive mediation", and "social coveiwng". *Journal of broadcasting & electronic media*, 43(1), 52-66.
<https://doi.org/10.1080/08838159909364474>
- Valkenburg, P. M., Piotrowski, J. T., Hermanns, J., & De Leeuw, R. (2013). Developing and validating the perceived parental media mediation scale: A self-determination perspective. *Human Communication Research*, 39(4), 445-469. <https://doi.org/10.1111/hcre.12010>
- Wolak, J., Mitchell, K., & Finkelhor, D. (2007). Unwanted and wanted exposure to online pornography in a national sample of youth Internet users. *Pediatrics*, 119(2), 247-257.
<https://doi.org/10.1542/peds.20061891>